Populieren in Amsterdam / W. M. Fuchs

Dienst der Publieke Werken Amsterdam, afd. Beplantingen

Aantallen

De populier is een populaire boom in Amsterdam. Van de totaal ruim 200.000 bomen (excl. het Amsterdamse Bos), die de gemeentelijke afdeling Beplantingen beheert, valt 15 % onder deze boomsoort. (Ter vergelijking iep 15 %, plataan 5 %, wilg 5 %, linde 12 %)
Nog enkele cijfers: straatbomen vormen 80 % van het boombestand, hiervan staat weer 30 % in de oude (vooroorlogse) stad; deze 30 % vormt uit hoofde van de leeftijd meer dan de helft van de totale houtmassa, wat nog belangrijker is: van de kroonmassa in dit meest stenige stadsdeel (met een overigens sterke overheersing van iep). Van de ± 35.000 populieren bestaat driekwart uit 'Robusta'.

Stadsontwikkeling

De opmerkelijke plaats van de populier – toch niet direkt een stadsboom – in het hoofdstedelijk boombestand stamt van recente datum. Maar ook vóór de 2e Wereldoorlog waren al enkele straten met populieren beplant, b.v. in het z.g. Berlageplan, de in de 20-er en 30-er jaren gerealiseerde zuidwaartse stadsuitbreidingen, waar de Italiaanse populier een voorname rol vervult (foto 1).

Foto 1

Ook in de vooroorlogse parken nam de populier al een eigen plaats in. Niet verwonderlijk, als men weet, dat – in afwijking van de zandophogingen van enkele meters voor de woningbouwgebieden – deze parken op het vroegere polderpeil bleven liggen, waardoor het nogal eens een natte toestand was, omstandigheden, waarmee de populier wel vertrouwd was. De oudste Amsterdamse populieren vinden wij dan ook in het Vondelpark. Zij stammen met hun meer dan 100 jaren en ruim 5½ m omtrek van omstreeks de aanlegperiode, 1865.
Enkele jaren geleden heeft Guldemond in ditzelfde tijdschrift deze 2 bomen, waarin hij een 'Serotina' (foto 2) en een 'Gelrica' meende te herkennen, beschreven.
Dat het gebruik van de populier na de laatste oorlog, speciaal de 'Robusta's' zo'n vlucht kon nemen, mag min of meer bekend verondersteld worden.
De gewijzigde opvattingen over stedebouw kwamen in de zich snel voltrekkende nieuwe stadsuitbreidingen tot uiting; veel groen, ruime straatprofielen (foto 3), scheiding van stadsdelen onderling door groengordels, relatief veel plantsoenen en parken. Ook het inplanten van voor toekomstige wegen gereserveerde banen levert mogelijkheden. Hoogbouw met de daarmee gepaard gaande grotere onderlinge afstand der gebouwen, bracht wel meer ruimte op het maaiveld; daarnaast minder partikuliere tegenover meer gemeenschappelijke tuinen en openbare groenhoven.
Dit alles, gekombineerd met de noodzaak van snelle „aankleding" van de (eentonige) nieuwbouw en de selektie van geschikte, snelgroeiende klonen verklaart enigszins het massaal toepassen van populier gedurende de afgelopen 30 jaar.

Minder populier in de toekomst

Amsterdam leeft snel: na de krachtsinspanning van de stadsuitbreiding verschuift nu het aksent naar de verouderde binnenstad, naar de stadsvernieuwing. Dit betekent voor de populier ongetwijfeld een teruggang in het marktaandeel. Men realisere zich, dat voor een stadsboom een lange omloop voordelen biedt. Houtvolume en -waarde zijn immers van zeer ondergeschikt belang; men moet zich koncentreren op minimalisering der kosten. Bomen, die langer „meegaan" brengen minder rooi- en plantkosten mee, en juist deze kosten nemen onrustbarende vormen aan in een stad, waar men b.v. door geparkeerde auto's allerlei extra maatregelen moet nemen.
In bijna ieder geval moet de te rooien boom z.g. „uitgekleed" worden: door middel van een hoogwerker wordt eerst de kroon in gedeelten naar beneden gevierd. De rooikosten per boom kunnen zodoende de *f* 1000,— ruimschoots overschrijden, terwijl het planten van een nieuwe boom, afhankelijk van onder meer de standplaats, enkele honderden guldens kost.
Men kan tegenwerpen, dat ook een populier een respektabele leeftijd kan halen en geenszins gebonden is aan een korte omloop.

Foto 2

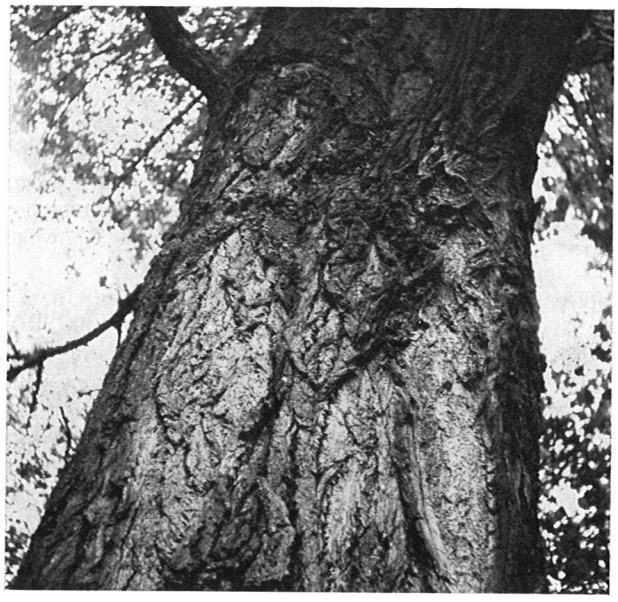

Foto 3

Foto 4

Dat is natuurlijk waar, gezien de oude populieren in parken en plantsoenen.
Maar in de straat zal de populier – normaal gesproken – geen hoge leeftijd beschoren zijn. Behalve dat zijn hout minder hard is, waardoor hij gevoeliger is voor allerlei aantastingen: mechanische beschadigingen en rotting, speelt vooral een rol, dat de populier door zijn snelle groei snel te groot wordt en een grote boom heeft grote behoeften op het gebied van water en licht, zaken die in een stadsstraat wel eens in het minimum zijn. Ook de mensen willen licht en zon door de ramen krijgen, en hoewel het groen bijzonder heilig is in Amsterdam, zou er veelvuldig moeten worden gesnoeid en gerooid.
De populier is dus wel als pionier bijzonder bruikbaar; maar is éénmaal een (mikro)klimaat geschapen, dan zullen tragere groeiers de taak moeten overnemen, met het bijkomend voordeel van de ruimere soortenkeus, waardoor meer verscheidenheid te bereiken is.

Dunnen en verjongen

Zoals altijd in de bosbouw levert het „dunnen" nogal eens problemen op. Het gaat goed zolang in singels iedere zoveelste populier eruit gaat. Maar op een bepaald moment – het zijn dan hele bomen geworden – sta je voor de keus: òf de ongeveer gelijkertijd geplante, maar misschien half zo grote „blijvers" de kans te geven, òf die mooie populier te laten staan. Foto 4 geeft een voorbeeld, waar zeer binnenkort de populieren, althans de helft, gerooid zullen moeten worden, om de linden meer licht en ruimte te geven. Dergelijke ingrepen in een stad moeten veelal door publiciteit voorafgegaan worden, wil men niet het gevaar lopen het werk (tijdelijk) te moeten stil leggen vanwege vermeende milieu-aantastingen.
Het probleem zal vele malen groter zijn langs de Gooiseweg (foto 5), waar in de vijftiger en zestiger jaren zo'n 2000 'Robusta's' zijn geplant, die thans fraaie groene muren langs deze drukke weg vormen, zodat de aangrenzende woonbuurten minder verkeerslast ondervinden. Door dunning is aan het eind der zestiger jaren alweer de helft verdwenen. Er is evenwel verzuimd andere houtsoorten aan te planten, zodat hier in de nabije toekomst nog „een bui hangt". Het groene aspekt zal hier zo min mogelijk aangetast moeten worden.
Wil men niet een volgende generatie van weer populier, dan zal een vorm van groepenkap met inbrengen van andere houtsoorten hier mogelijk de juiste oplossing brengen. Overweging verdient, of dan met verschillende houtsoorten gewerkt zal moeten worden, omdat te grote oppervlakten monokultures, zoals bekend, te veel aangrijpingspunten voor ziekte-epidemieën opleveren.
Wanneer overigens deze weg i.v.m. verkeersaansluitingen op hoger niveau moet worden gebracht – waarvan sprake is – dan zal van de beplanting niet veel overblijven.

Ook het Amstelpark, voormalig Floriade-terrein, dat binnen enkele jaren tot internationale tuinbouwtentoonstellingsterrein moest worden omgetoverd, is vanaf 1965 rijkelijk van populieren voorzien (± 2500), o.a. de zware windsingel aan de westzijde, waarin thans alweer gedund wordt. Het sortiment van dit park is rijk, zodat er gegronde hoop bestaat, dat ook wat bomen betreft, dit een bijzonder park gaat worden, waarin de populier zeker een plaats blijft behouden. Hiervan getuigen de andere parken: Oosterpark, waar altijd nog een kleine honderd popu-

Foto 5

lieren van diverse soorten staan, en het eerder genoemde Vondelpark met zelfs 750 populieren.

Stedelijke plantproblemen

De laatste jaren zijn ook nogal wat populieren terechtgekomen op z.g. „leefbaarheidsobjekten": door sloop vrijgekomen plaatsen, waar niet direkt tot herbouw wordt overgegaan. Omdat er van wordt uitgegaan, dat het in dit geval tijdelijke voorzieningen betreft, worden deze „groentjes", speelplaatsjes en zithoekjes onder meer met de hiervoor weer zeer bruikbare populier beplant (ook als heester, foto 6). Een poging om binnen het gemeentelijk apparaat het begrip „tijdelijke boom" ingevoerd te krijgen is tot nog toe niet gelukt. Achtergrond is, dat allerlei instanties bezwaren kunnen aanvoeren tegen bomenplannen vanwege kabels en leidingen, tegen bomen, die men inderdaad niet weer direkt weg heeft, omdat in Amsterdam voor iedere te rooien boom door de Wethouder een kapvergunning moet worden gegeven.
Vandaar dat gezocht wordt naar een modus om met wat soepelheid meer bomen, en dan vooral in de binnenstad, te krijgen. Een andere poging is de op gang komende stroom z.g. boombakken: aanvankelijk houten, nu betonnen bakken van behoorlijk formaat, waarin echter tot dusver alleen klein blijvende boomsoorten worden gezet.

Populus nigra 'Italica'

Een bijzondere plaats tussen de tientallen in Amsterdam gebruikte (onder-)soorten neemt de Italiaanse populier in. Aan de zuilvorm ontleent deze boom specifieke mogelijkheden, waarop – zoals eerder gezegd – de z.g. Amsterdamse School in de architektuur ingehaakt heeft. Tussen de in deze periode gebouwde woonblokken liggen vele pleintjes, speeltuinen, e.d., waarbij b.v. in de hoeken één of meerdere Italiaanse populieren zijn geplant. In het beeld van de „wolkenkrabber" uit deze tijd spelen de Italiaanse populieren een rol (achtergrond foto 1), terwijl langs het water bij de geornamenteerde bruggen Italiaanse populieren wuiven, soms in speciale ritmes in plantafstand (foto 7).

De Italiaanse populier is in de stad een korter leven (maximaal ± 50 j.) beschoren dan de 'Robusta' (± 70 j.). In het verleden trad veelvuldig schorsbrand op. De bomen krijgen speciaal op hete dagen aandacht, omdat verdroogde takken uit de sterk aan de wind geëxponeerde toppen kunnen breken. Tegenwoordig wordt weinig Italiaanse populier meer aangeplant.

Foto 6

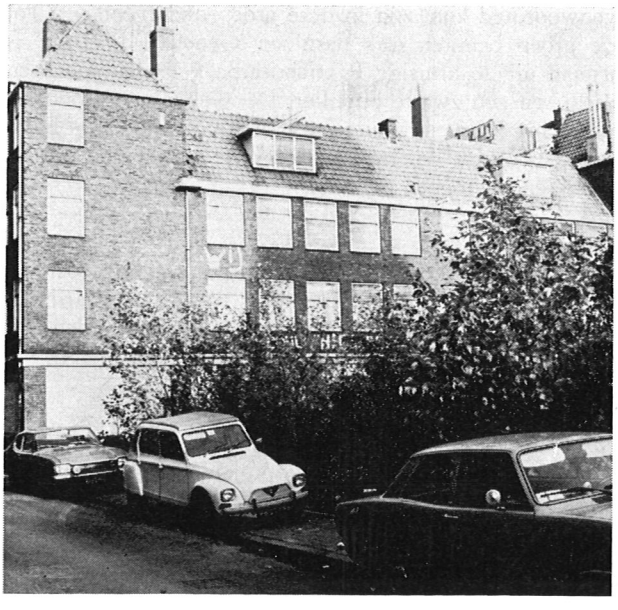

Foto 7

Onderhoud

De gemeente zal het onder haar beheer staande boombestand naar beste weten beheren. Hiertoe behoort een regelmatige kontrole van de bomen. Voor schade veroorzaakt door takbreuk of omvallen van bomen kan de gemeente niet aansprakelijk gesteld worden, zolang haar geen onzorgvuldigheid kan worden verweten, zolang dus een juist preventief onderhoud wordt gepleegd. Dit wordt in Amsterdam uitgelegd als een 2-jaarlijkse visuele kontrole vanaf de grond, zonodig m.b.v. een hamer op geluid, bij de daarvoor in aanmerking komende bomen. Twijfelgevallen krijgen in deze 2-jaren periode nog een tussenkontrole. De beoordeling wordt op formulieren vastgelegd.
Bovendien worden de laatste jaren infraroodluchtfoto's genomen, waaruit in een vroeg stadium om-welke-reden-dan-ook bedreigde bomen zijn af te lezen.
Geleidelijk zullen bij het groter worden van de na 1945 geplante populieren hiervan meer in b.g. periodieke kontroles moeten worden betrokken. Overigens vraagt de populier – meest geplant in de maat 10/12, op bedreigde plaatsen, zoals schoolpleinen groter – niet meer onderhoud dan andere boomsoorten. De bestratingsmensen hebben hier wellicht een andere mening over. Stam- en wortelopslag van de vlakwortelende populier verschaffen trouwens wel eens meer groen dan iedereen lief is.

Bedreigingen

De populier onderscheidt zich door gunstige eigenschappen t.o.v. de veelheid aan bedreigingen, die op de stadsboom afkomen: hij is goed bestand tegen sterke wind (hoogbouw met tochtverschijnselen), zijn wortels verdragen redelijk ophoging en afsluiting van lucht (asfaltering). De 'Robusta' verdraagt, zeker in de jeugd, droge, humusarme grond (opgespoten zand, geringe toetreding van regenwater). Snelle overgroeiing van wonden, een losse lichtdoorlatende kroon, een snelverterend blad zijn evenzovele voordelen. De aktiviteiten, die onder meer de Vereniging van Hoofden van Gemeentelijke Beplantingen momenteel aan de dag legt om genoemde en andere bedreigingen het hoofd te bieden, betreffen dan ook niet in eerste instantie de populier. Toch is het goed te weten, dat zoveel moeite wordt gedaan om tot meer en langer levende bomen in de stad

te komen. Ook een populier kan volgens langzamerhand aanvaarde normen tot boomwaarden van enkele duizenden guldens per exemplaar komen. Dan wordt ook een zekere mate van boomverzorging, onontkoombaar, b.v. wegens het risiko van inrotten op plaatsen, waar takken zijn afgebroken.

Verplanten

Betrekkelijk vaak worden in Amsterdam populieren verplant, tot ± 12 j. gaat dit immers vrij makkelijk. De boom krijgt dan een „zieltje" mee, wat moedergrond, terwijl de kroon uiteraard wordt aangepast d.m.v. snoeien. De in dit blad eerder beschreven methode, waarbij afgezaagde populieren van kloek formaat als poot weer aanslaan, is in Amsterdam op enkele plaatsen toegepast. De gebruikelijke zandophogingen leveren niet de juiste bodemfaktoren hiervoor. Er is ook wel eens overwogen de populieren aanwezig op een enkele meters op te hogen terrein door bastverwonding en bijbrengen van grond te redden. Om andere redenen moesten deze bomen evenwel toch verdwijnen.

Aantastingen

Tot nu toe is Amsterdam gespaard voor zwaar besmettelijke ziekte-aanvallen of massale insekten-schade in de populier. Toch is de vrees hiervoor aanleiding om minder royaal éénklonig materiaal aan te planten.
Vervangende soorten bestaan echter nauwelijks; wilg b.v. komt hiervoor niet in aanmerking, zolang de watermerkziekte sterk heerst.[1])
Populiereroest heeft een aantal jaren geleden nogal wat schade berokkend. Dankzij behandeling is dit gevaar nu geweken. Hetzelfde kan gezegd worden van de bladvlekkenziekte. Op de horzelvlinder vindt intensieve kontrole plaats gezien de aantastingen die er geweest zijn. Wilgehoutrups wordt regelmatig in het Westelijk stadsdeel aangetroffen.

Hout

Met uitzondering van gemeentelijk bosbezit spelen houtproduktie en -opbrengst geen enkele rol bij het stedelijk groenbeheer. De rooikosten zijn al vele malen hoger dan de jaarlijkse opbrengst van enkele tienduizenden guldens. Wat de populier betreft wordt toch nog een deel gebruikt voor emballage-, klompen- en lucifershout. De kleine maten gaan weg als vezelhout.

Tenslotte

De populier heeft het tot nu toe uitermate goed gedaan in Amsterdam. Daar dragen toe bij zijn ongeëvenaarde groeisnelheid, betrekkelijk geringe eisen aan de bodem, windbestendigheid en andere pionierеigenschappen. Waar, door stadsuitbreiding, metroaanleg, etc., steeds weer „woestijnverwante" groeiplaats-faktoren optreden, zal de populier zijn positieve bijdrage kunnen blijven leveren.
Daarnaast is de populier ook als „bejaarde" een graag geziene gast in parken en plantsoenen. Daarom is het raadzaam gebruik te maken van de rassen- en vormenrijkdom van het geslacht populier, meer dan tot nog toe.

---

[1]) Redaktie: Watermerkziekte kan nu worden voorkomen. Zie in novembernummer 1975 van Populier het artikel „De noodzaak van het gebruik van gezond vermeerderingsmateriaal van Salix alba i.v.m. de verspreiding van de watermerkziekte" door J. Gremmen en M. de Kam.

Indeling en naamgeving van populieren

De spraakverwarring over de indeling en naamgeving van populieren was voor de Nationale Populieren Commissie aanleiding haar werkgroep „Plantsoen en Rassen" te vragen alle in Nederland in de handel zijnde klonen in bestaande of nieuwe groepen in te delen. Deze groepen moesten, voor zover ze nog niet bestonden, met Nederlandse namen worden aangeduid. Vooral de benamingen „balsempopulier" en „balsemhybride" hadden tot de spraakverwarring aanleiding gegeven, die groter werd naarmate meer nieuwe rassen in de handel kwamen. Het gebruik van de namen Leuce, Aigeiros en Tacamahaca voor de sekties (groepen) waartoe de voor ons land belangrijke populieren behoren, was voor velen al niet gemakkelijk. Deze groepen zullen voortaan met Nederlandse namen respectievelijk witte-, zwarte- en balsempopulieren worden aangeduid.
Ook voor de belangrijkste soorten en groepen van klonen zijn Nederlandse namen vastgesteld, te weten:

I Groep "Witte populieren" (Leuce)
- *witte abeel* (P. alba)
- *grauwe abeel* (P. canescens)
- *esp* (P. tremula)

II Groep "Zwarte populieren" (Aigeiros)
- *Europese zwarte populier* (P. nigra)
- *Euramerikaanse populier* (P. euramericana), hybriden tussen P. deltoides en P. nigra.

III Groep "Balsempopulieren" (Tacamahaca)
- *Westamerikaanse balsempopulier* (P. trichocarpa), klonen die tot de zuivere soort behoren.
- *Hybride balsempopulier* – klonen waarvan de ouders beide een balsempopulier zijn doch tot een verschillende soort behoren, bijvoorbeeld 'Androscoggin' (P. maximowiczii x P. trichocarpa).

IV Groep "Zwarte balsempopulieren"
De klonen, waarvan in één van de ouders of in beide ouders zowel de Aigeiros- als de Tacamahaca-groep vertegenwoordigd zijn, zijn in deze groep ondergebracht. Tot deze groep behoren o.a. 'Barn' en 'Geneva'; de 'Barn' is ontstaan uit de kruising P. trichocarpa x P. deltoides, een balsem- en een zwarte populier. De 'Geneva' ontstond uit de kruising P. maximowiczii x P. berolinensis. De P. berolinensis is echter een hybride van twee populieren die tot verschillende groepen behoren.

Om de Nederlandse namen sneller in de praktijk ingevoerd te krijgen zullen deze in de nabije toekomst ook op de waarmerkstrookjes van de NAKB, onder de naam van kloon, worden vermeld; bijvoorbeeld:

'Raket'	– Witte abeel
'Enniger'	– Grauwe abeel
'Loenen'	– Europese zwarte populier
'Robusta'	– Euramerikaanse populier
'Oxford'	– Zwarte balsempopulier
'Blom'	– Westamerikaanse balsempopulier
'Androscoggin'	– Hybride balsempopulier